

a 2. díla tendenční (tzn. díla systematická, zjednodušená, s černobílým viděním, poplatná době). Z polsko-česko-slovenského trojúhelníku Štěpán vybírá Slováka M. Válka, Čecha I. Skálu a z netendenčních autorů pak J. Suchého a S. Krawczyka (názorově blízcí, nicméně generačně vzdálení básníci).

Dle mého soudu nejstěžejnější osobností z celého sborníku je Karol Wojtyła, polský básník, který se stal obecně známým až od října 1978 jako římský biskup římskokatolické církve, tedy papež Jan Pavel II. Štěpán studuje jeho rané dílo, které prošlo očekávanými i nečekanými zvraty v modernistických i postmodernistických postupech, akcentuje jeho juvenilní sbírky, texty, které zkoumá z pohledu zápasu formy s obsahem.

Druhá část sborníku analyzuje odlišné otázky formy literárních děl z různých období literárního vývoje – zkoumá formální proměny polské experimentální prózy v období polské moderny (na příkladech modelů T. Micińskiego, St. I. Witkiewicze, R. Javorského) na pozadí vývoje evropské literatury, studuje snahy básníka J. Suchého o epizaci lyricky orientované struktury, uvádí žánrové spektrum a změny v literatuře v poslední době nejtěžšího období polské historie, tzv. výjimečného stavu (tj. samizdatová literatura 80. let 20. století), klasifikuje současnou polskou literaturu z genologického hlediska, uvádí názory teoretiků polských i evropských na historický vývoj literárních forem poezie a prózy se specifikací na polskou literaturu (přirozené nekonvenční chápání této problematiky), velmi obsáhle mapuje vývoj a metamorfózy poemy a cyklické skladby v polské literatuře od jejich počátků do dneška.

Summa summarum – knihu považují za vhodný doplněk dějin polské literatury, neboť objevuje neotřelé momenty a spojitosti polské literatury s literaturami českou a slovenskou; sbírka studii by v žádném případě neměla zůstat bez povšimnutí zejména mezi polonisty, komparatisty a tou částí odborné veřejnosti, která se zajímá o distinktivní znaky literatury středoevropského areálu (mimořádně toho areálu, kterému věnuje současná brněnská slavistická literární věda po zásluze zvýšenou pozornost).

Dita Müllerová

Głosy z Galicji

Sosnowska, D.: Inna Galicja. Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2008, 316 s.

Lata 30. i 40. XIX wieku to okres, kiedy w Galicji zapoczątkowany został proces „rozchodzenia się kultur“ – polskiej i ruskiej. Książka Danuty Sosnowskiej mówi o towarzyszących temu procesowi dialogach: Rusinów, którzy zdecydowali się na emancypację spod wpływów polskiej kultury oraz Polaków, skonfrontowanych z ową „utrata“ i na różne sposoby na nią reagujących. *Inna Galicja* dotyka problemu „wspólnych miejsc“ kultur, które żyły nie tylko o b o k s i e b i e, ale z e s o b ą i właśnie w na przestrzeni tego „styku“ ujawniły się inne „języki“, jakimi mówili poszczególni uczestnicy dialogu. Języki odmienne, bo wynikające z wypełniania tych samych pojęć (narodu, historii, tradycji itd.) innymi znaczeniami przez Polaków, innymi zaś przez Rusinów.

Autorka, kreśląc złożony, pełen niuansów ideowy pejzaż Galicji, pisze jednak nie tylko o Rusinach i Polakach. W galicyjski dialog kultur Sosnowska włącza również głosy czeskie. Czesi pojawiają się w *Innej Galicji* nie bez przyczyny. Ci z Czechów, którzy trafili do Galicji i zetknęli się z „kwestią ruską“, byli często wnikliwymi obserwatorami, ale

również uczestnikami tocących się wokół niej sporów i polemik. Autorka, przytaczając słowa Floriana Zapletala pisze, że bez udziału Czechów odrodzenie Ukraińców w prowincjach monarchii habsburskiej byłoby nie do pomyślenia. Nieobojętni na, bliski im samym, problem kulturowego wydziedziczenia, Czesi wspierali dążenia Rusinów, często nie szczędząc słów krytyki pod adresem hamujących ten proces Polaków. Pomoc Czechów miała również praktyczny wymiar. Otwierając dla Rusinów łamy rodzimych czasopism, Czesi przyczynili się do nagłośnienia „kwestii ruskiej“ na Zachodzie i w Europie Środkowej, zaś kontakty rusińskich działaczy narodowych z czeskimi filologami doprowadziły do popularyzacji języka i dziejów „młodego“ narodu.

Bohaterami tej książki są ludzie. Przez pryzmat pojedynczych biografii autorka pokazuje historię z perspektywy „oddolnej“. Dzięki przyjęciu takiego punktu widzenia również obraz przeszłości jawi się jako obszar pełen zerwań, pęknięć i niekonsekwencji, nie zaś abstrakcyjnych, wypreparowanych z życia idei. *Inna Galicja* mówi o ludziach, których łączyło zakotwiczenie w problemach wielokulturowej Galicji, dzieliła zaś optyka spojrzenia na te problemy. Autorka przywołuje głosy, dla których zabrakło miejsca w głównym nurcie polskiej pamięci o „wspólnych miejscach“ w historii Polaków i Rusinów. Zabrakło między innymi dlatego, że są to nierzadko świadectwa wobec Polaków krytyczne. To głosy ludzi, których nierzadko fascynowała polska kultura, historia, ale pozostając pod urokiem „polskości“ widzieli także niedociągnięcia, słabości dyskredytujące w ich oczach obraz polskiego narodu.

Jednym z bohaterów książki Sosnowskiej jest Jan Evangelista Kosina – Czech, który trafił do Galicji jako dziecko. W pozostawionych przez niego pamiętnikach można odnaleźć obrazy świadczące o fascynacji polską kulturą i historią, ale również ślady zawodu i rozczarowania wobec Polaków. Upokorzenia, których osobiście doświadczył z ich strony, ale również krytyczne refleksje wywiedzione z obserwacji polskiego życia narodowego – to wszystko sprawiło, że Kosina, choć w dużym stopniu ideowo „dookreślony“ przez Polaków i polską kulturę, wybrał świadomą drogę nie polskiego, a czeskiego patrioty.

Danuta Sosnowska, prezentując różne aspekty „kwestii ruskiej“, porusza – jak widać – także problem „styku kultur“ na płaszczyźnie polsko-czeskiej. Pisze między innymi o czeskiej rewizji obrazu polskości, długie lata kształtowanego przez polską literaturę emigracyjną (np. utwory Mickiewicza). W latach 40. XIX wieku Czesi decydują się odłączyć literackie wyobrażenia polskości od historycznych i szukać wiedzy o polskim społeczeństwie u polskich romantyków krajowych. Ta decyzja wiąże się z odrzuceniem – spowitego aurą wzniosłości – wyobrażenia „Polski jako narodu niewinnie cierpiącego“. Sosnowska przywołuje w tym kontekście Havlička, który w swojej koncepcji narodu odrzucał cierpienie jako pozytywny element narodowej identyfikacji. Pisząc o Czechach i Polakach, autorka konfrontuje sposób, w jaki przedstawiciele obu narodów postrzegali samych siebie z tym, jak patrzyli na siebie nawzajem: *Havliček pisał o Czechach jako narodzie, który „pewną, chłodną ręką sięga po ster losu“, który „twardą, czeską głową tak długo bije w ścianę przesądów i przeciwności, aż ją zburzy“*. *Czeskie autowyoobrażenia przyjmowały się w polskim społeczeństwie w postaci pozytywnego stereotypu „słowiańskiego Ulissesa“, ale też stereotypów negatywnych, zawierających oskarżenie o oportunizm i tchórzostwo*. Ambiwalecja, towarzysząca „odbiciom“ w zwierciadle innej kultury, była wpisana nie tylko w czeskie doświadczenie polskości (jak we wspomnianym świadectwie Kosiny), ale działała, jak widać, również w drugą stronę. I – warto dodać – odmienność polskich i czeskich kodów kulturowych ujawniała się także w mniej abstrakcyjnym wymiarze niż „dusza

narodu“. Odnosiła się też chociażby do kwestii cywilizacji czy modernizacji: (...) *polsko-czeska dyskusja na tematy cywilizacyjne, gdyby się nawet odbyła, z góry pozostawała skazana na klęskę. Jej uczestnicy używaliby tych samych pojęć: cywilizacja, modernizacja, mając na myśli całkowicie odmienne rozumienie ich znaczenia.*

Sosnowska pisze i o innych ludziach poddanych „galicyjskiej lekcji“. Są wśród nich m.in.: Karel Vladislav Zap czy Jan Pravoslav Koubek. Są Rusini – bracia Jakiw i Iwan Hołowaccy, obaj oddani sprawie odrodzenia rodzimego języka i kultury, ale wybierający w tym celu zupełnie inne drogi i w odmienny sposób określający rolę „polskości“ w procesie autodefiniowania. Biografie bohaterów *Innej Galicji* obrazują nie tylko trud jednostkowych poszukiwań i dylematów ideowych, ale kreślą szerszy plan, wyrażając całą złożoność procesu konfrontacji kultur w galicyjskim tyglu.

Naświetlając z różnych perspektyw problem złożonego dialogu międzykulturowego w Galicji, Danuta Sosnowska nie zapomina o Polakach, zwracając uwagę na trudne położenie, w jakim się znaleźli jako „kultura odrzucona“. Proces wyłaniania się nowej kultury spod dominacji innej, jak każdy moment „przecinania pępowin kultur“, bywa bolesny – stwierdza autorka. Bolesny nie tylko dla Rusinów, którzy wybrali drogę emancypacji. Był to proces nie mniej trudny dla samych Polaków, zmuszonych do oswojenia się z myślą, że ich własna kultura traci atrakcyjność i siłę przyciągania. Gdy weźmie się pod uwagę ów czynnik zawodu i rozczarowania samych Polaków, inaczej można spojrzeć również na wiele z polskich głosów w „sprawie ruskiej“, często tak surowo ocenianych przez „zewnątrznych“ obserwatorów.

Niebywałą zaletą *Innej Galicji* jest to, że posiadając wszelkie walory naukowej rzetelności, stanowi ona zarazem żywą i barwną opowieść, zasadzoną na motywie podróży przez Galicję. To wędrówka: przez galicyjskie przestrzenie, wyznaczana przez kolejne spotkania z bohaterami opowieści. Autorka zebrała niezwykle bogaty i różnorodny materiał źródłowy, na który składają się w dużej mierze dokumenty z epoki: korespondencja, publicystyka, kroniki, dzienniki podróży. Dzięki nim świat przywołany w *Innej Galicji* pulsuje życiem, nie tylko dzięki obecności w nim pełnowymiarowych postaci, ale pokazaniu samego świata idei jako zmiennej, pełnej paradoksów, zwrotów, przypadków tkanki, pozostającej w głębokiej łączności z życiem osób, które kształtowały ideowy pejzaż swoich czasów.

Sylwia Siedlecka

Slovinské drama dnes

Slovinské drama dnes. Větrné mlýny, Brno 2009.

Po výboru **čtyř** jihoslovanských dramatických textů *Jihoslovanská dramata* (bosenský, charvátský, makedonský a srbský), který vydala Společnost přátel jižních Slovanů v roce 2008, (překladatelsky se ze tří čtvrtin podílely mladé absolventky brněnské slavistiky a balkanistiky Ivana Dorovská, která je též spoluautorkou úvodního přehledu, a Oldřiška Čtvrtníčková) nyní máme po ruce výbor **pěti** divadelních her současných slovinských dramatiků (*Slovinské drama dnes*. Větrné mlýny, Brno 2009, nesprávně záměrně uvedeno 2006!). Dramata přeložili slovenisté nejmladší překladatelské generace, odchovanci brněn-